

NÂDİR ŞAH

(نادر شاه)

Muhammed Nâdir Şah
b. Muhammed Yûsuf b. Yahyâ
(1883-1933)**Afgan kralı
(1929-1933).**

Hindistan'ın Pencap eyaletinde Dehîre-dûn şehrinde doğdu. Baba tarafından Afgan hânedanlarından Muhammedzâyî'ye, anne tarafından Sadozâyî'ye mensuptur. Musâhibân olarak da bilinen ve Hindistan'da sürgünde bulunan ailesinin fertleri Afgan Emîri Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra Afganistan'a geri dönerek Habîbullah Han yönetiminde önemli görevler aldı. Bu sırada henüz yirmi yaşında olan Nâdir de saray muhafız birliğinde subay olarak göreve başladı. 1906'da kraliyet ordusunda tuğgeneralliğe, 1913'te kraliyet ordusu kumandanlığına getirildi.

Nâdir, "genç Afgan hareketi" içerisinde Muhammed Tarzî'nin başını çektiği kanadın yanında, ancak farklı programıyla ondan ayrı düşünen kanadın liderliğini yapıyordu. Programı baskıcı bir yapıdan uzak, dinin ve kabilelerin problemlerine daha itidalli mahallî bir çözüm öneriyordu. Habîbullah'a karşı yapılan suikast işine karıştığı gerekçesiyle tutuklananlar arasında yer alırsa da bir süre sonra serbest bırakıldı ve tekrar ordu kumandanlığına getirildi. Üçüncü Afgan-İngiliz savaşında etkili kumandası sayesinde İngilizler'e ciddi kayıplar verdirdi. Özellikle kabileler arasında büyük itibar kazandı.

Bu dönemde Nâdir, hem diğer Afgan grubunun lideri Muhammed Tarzî hem de hükümetin savaş bakanı Muhammed Vefî Han ile siyasî ihtilâfa düştü. Ayrıca Emânullah Han'ın kabilelerle ilgili politikasına farklı görüşleriyle muhalefet etti. 1924-1926 yıllarında Fransa'da sürgün sayılabilecek bir göreve tayin edildi. Ancak sağlığının bozulması ve Emânullah hükümetiyle devam eden ihtilâfı sebebiyle görevinden ayrılıp kardeşleri Hâşim Han ve Şah Vefî Han ile birlikte Nice'te ikamet etmeye başladı.

1929'da Beççe-i Sekkâ lakaplı Habîbullah Kelkânî'nin Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinden sonra yurduna döndü. Beççe-i Sekkâ elçi göndererek onu Kâbil'e çağırıldı. Ancak Nâdir Han, Kandeher'a yerleşip burada muhalif kabilelerin yanında kalmayı tercih etti. Bu kabileleri toparlamak

için Host'a geçti. Esasen meşruiyet sorunu olan Beççe-i Sekkâ hükümetine karşı bütün Afgan kabilelerinin birleşmesine öncü oldu. Zira Beççe hükümetinin meşruiyeti dinî otoriteler tarafından kabul edilmiş de kabile reisleri tarafından henüz onaylanmamıştı. Nâdir, kabilelerin hükümetle olan bu ihtilâfını kullanarak kendi otoritesini kabul ettirmeye çalıştı. Bundan haberdar olan Beççe-i Sekkâ, Nâdir ailesinin bütün fertlerini tutuklatıp mallarını müsadere etti, Nâdir'in yakalanması için de ödül koydu.

Bu sırada Nâdir, kardeşleriyle Host şehrinde Beççe-i Sekkâ'ya karşı muhalefeti organize etmeye başlamıştı. Hareketine bütün sınır kabilelerinin desteğini sağlamak üzere bir strateji uyguladı. Çıkarmaya başladığı *İşlâh* adlı dergiyle Beççe-i Sekkâ hükümetinin meşruiyetini sorgulamaya ve muhalif yazılar yazarak kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Bütün bunlara rağmen planlanan bu stratejiden kabileler arasındaki rekabet yüzünden başlangıçta istenen neticeyi alamadı. Fakat daha sonra bu zorlukları aştı. Başlatılan bir karşı hareketin ardından Beççe-i Sekkâ kaçmak zorunda kalınca Nâdir kolayca Kâbil'e girdi, şehirde bulunan Türk, İran ve Sovyet diplomatları tarafından karşılandı.

Nâdir'in ilk döneminde Kâbil'de kargaşa hâkimdi. Ona destek veren kabile reisleri mükâfatlandırılmalarını istediler. Ancak Beççe-i Sekkâ tarafından yağmalanan bir hazine ve soyulan devlet malları Nâdir'in bu isteği karşılmasına imkân vermedi. Bunun üzerine kabileler Kâbil'i bir daha yağmalayınca Nâdir Şah çok sert tedbirler almak zorunda kaldı. Tedhiş ve yağma yapanlara karşı ağır cezalar koydu. 16 Ekim 1929'da kabile reisleri ve din âlimlerini bir araya getirdiği toplantıda resmen Afgan kralı ilan edildi.

Afganistan'ın yeniden yapılanmasını gerçekleştirmek ve ülkede siyasî istikrarı sağlamak amacıyla bir program hazırladı. Eğitim ve askerî alanda reformlar, ticarî, sanayi ve zirai gelişmeler için yeni tedbirler aldı. Ülkede ilk defa Kâbil Üniversitesi'nin esasını teşkil eden Tıp Fakültesi kuruldu. Daha sonra modern tıbbın çeşitli kurumları dahil birçok eğitim dalında okulları faaliyete geçti.

Teşkil ettiği hükümetin üyelerinin çoğu aile fertlerindendi. İktidarının meşruiyetini sağlamak ve bunu sürdürmek için dinî otoriteyi yanına çekmeye büyük önem verdi. Eğitimde onların görüşlerine sıkça başvurdu. Yasama organları Şûrâ-yı Millî ve

Meclis-i A'yân'ı teşkil etti. Nâdir'in başarılarından biri de düzenli bir ordu kurup onu fonksiyonel hale getirmesi oldu. Adlı işlerde yeniden yapılanmaya gitti. 31 Ekim 1931'de yeni yaptığı anayasayı yürürlüğe koyması bu sahadaki en önemli teşebbüsü idi.

1932 yılından itibaren Nâdir Şah'tan memnun olmayan muhalefet iktidarı ciddi şekilde rahatsız etmeye başladı. Bunlara karşı sert önlemler alan Nâdir, hükümet aleyhine giriştiği propaganda faaliyetleriyle ülkede kargaşalık çıkaran Çarhi ailesi lideri Gulâm Nebî'yi idam ettirdi. Ancak işler daha da kötüleşti. Şiddet olayları birbiri ardınca patlak verdi. Nâdir Şah'ın aile fertlerine karşı yapılan suikast sonucu üvey kardeşi Muhammed Azîz öldürüldü. Kendisi de 8 Kasım 1933'te Gulâm Nebî taraftarı Muhammed Halîl adlı bir öğrenci tarafından gerçekleştirilen bir suikast neticesinde hayatını kaybetti. Nâdir Şah'ın öldürülmesinden sonra fazla karışıklığa meydan verilmeden oğlu Muhammed Zâhir Şah Afgan tahtına çıkarıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhâneddin Hân Kûşkekî, *Nâdir-i Afgân*, Kâbil 1310 hş.; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, III, 607-610; V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford 1969, s. 293-341; L. W. Adamec, *Who's Who of Afghanistan*, Graz 1975, s. 198-199; Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, İstanbul 1987, s. 126-130; Burzger, "Nâdir Şâh Muhammedzâyî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enüşe), Tahran 1381/2002, III, 1029-1035; *Encyclopedia of Afghanistan* (ed. P. Bajpai – S. Ram), New Delhi 2002, III, 55-80; R. Grousset, "S. M. Nâdir Şâh", *JA*, sy. 217 (1930), s. 306-307; R. M. S. Morrison, "H. M. King Mohammad Nadir Shah Ghazi of Afghanistan", *As.Af.*, XXI (1934), s. 170-175.

RIZA KURTULUŞ

NÂDİRÜ'r-RİVÂYE

(نادر الرواية)

**Hanefî mezhebi imamlarından
nakledilen ikinci derecede
kaynak değerine sahip rivayetlere
ve bunları içeren
metinlere verilen ad.**

Hanefî mezhebi tarihi boyunca meydana gelen fikhî birikimin bilgi ve delil değerine göre yapılan temel tasnifinde Ebû Hanîfe ve talebelerinin mesaisi ikiye ayrılmakta ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin kaleme aldığı yedi eser dışında (*el-Aşl*, *el-Câmi'u'l-kebir*, *el-Câmi'u's-şagîr*, *es-Siyerü's-şagîr*, *es-Siyerü'l-kebir*, *ez-Ziyâdât*, *Ziyâdâtü'z-Ziyâdât*) Ebû Hanîfe'nin halka-

sına mensup kişilerin metin ve rivayetleri **nâdirü'r-rivâye** olarak nitelendirilmektedir. Ebû Hanîfe ve halkasının çalışmalarını tevarüs eden Şeybânî'nin fıkıh tarihinde birçok ilki temsil eden ve mezheplerin gelişiminde önemli etkileri olan *el-Câmi'u's-şâgîr* ve *el-Câmi'u'l-kebîr* gibi eserleri henüz kendisi hayattayken Hanefî çevresinin temel metinlerinden kabul edilmiş, böylece II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz konusu çevrenin fakihleri tarafından kaleme alınan metinler arasında ihtiva ettikleri fikhî birikimin bilgi ve delil değeri açısından bir ayırım ortaya çıkmaya başlamıştır. Hanefî mezhebinin ikinci tabakasından hemen sonra bu ayırımın istikrar kazandığı ve nâdirü'r-rivâyenin kavramsal olarak var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde Ebû Hanîfe'nin talebelerinin eserlerinde yer almayan birtakım rivayetler "nevâdir" adı altında bir araya getirilmiştir. Ayrıca Ebû Hanîfe'nin hal-kasında ortaya konulan mesaiyi kısmen içeren bazı metinler, özel şartlar altında kaydedilmek veya belirli kişilere hitaben telif edilmek gibi sebeplerle Hanefî çevresinin görüşlerini yansıtmada hususunda yeterli görülmeyle zamanla bu sınıfa dahil edilmiştir. Öte yandan Şeybânî'nin eserlerine yayılmasında öncül rol oynayan Ebû Süleyman el-Cûzcânî ve Ebû Hafs el-Buhârî'nin bu eserlerden bazılarını söz konusu coğrafyada rivayet etmemiş olması bu metinlerin müellifine aidiyeti açısından farklı değerlendirilmesine yol açmıştır. Nitekim Serahsî'nin, *el-Kesb* adlı eserin aslında Şeybânî tarafından kaleme alındığını, fakat Ebû Süleyman el-Cûzcânî ve Ebû Hafs el-Buhârî tarafından rivayet edilmediğinden Hanefîler arasında meşhur olmadığını belirtmesi bu hususa delâlet etmektedir.

Nâdirü'r-rivâye kapsamına giren metinler dört kısımda incelenebilir. 1. Şeybânî'nin "zâhirü'r-rivâye"ye dahil edilmeyen eserleri. *el-Kesb*, *Kitâbü'l-Âşâr* ve *el-Hüccetü 'alâ ehli'l-Medîne*'nin yanı sıra Şeybânî'nin imlâlarından ve yazışmalarından oluştuğu tahmin edilen *el-Hârûniyyât*, *el-Cürcâniyyât*, *el-Keysâniyyât* ve *er-Rakkıyyât* da bu kısma dahil edilebilir. Şuayb b. Süleyman el-Keysânî'nin Şeybânî'den imlâ yoluyla aldığı rivayetlerden oluşan *el-Keysâniyyât*, bazı kaynaklarda bu râvinin oğlu olan Süleyman b. Şuayb el-Keysânî'ye izâfe edilmektedir. Tahâvî'nin rivayet ettiği bu eserin Şeybânî'nin görüşlerinin yanı sıra Kâsım b. Ma'n gibi Hanefî tarihinin

erken dönem simalarından bazılarının fikirlerini de ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. İbnü'n-Nedîm'in bir adının *el-Emâlî* olduğunu belirttiği bu eserin fikhin bazı bölümlerini içeren küçük bir kısmı aynı adla basılmıştır (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, Haydarâbâd 1360/1941). Taşköprizâde, diğer kaynaklarda zikredilen aksine Şeybânî'ye ait eserin adının *el-Keysâniyyât* olmadığını, onun, Kiyân adında bir şahıs için derlediği meseleleri içerdiği için *el-Kiyâniyyât* ismini verdiği bir eseri bulunduğunu ileri sürmüştür. *er-Rakkıyyât*, Şeybânî'nin Rakka'da kadı iken hakkında hüküm ve fetva verdiği bazı meseleleri ihtiva etmektedir. Bu eseri onunla birlikte uzun süre Rakka'da kalan İbn Semâa rivayet etmiştir. Şeybânî'nin imlâlarından bir kısmını bir araya getiren *el-Hârûniyyât*'ın Hârûnreşid ile, onun döneminde yazılmış olması dışında bir ilişkisinin bulunup bulunmadığı meçhuldür. *el-Cürcâniyyât* ise Ali b. Sâlih b. Cürcânî'nin Şeybânî'den rivayetlerini içermektedir. 2. Ebû Hanîfe'nin Şeybânî dışındaki talebelerine ait eserler. Bunların başında Ebû Yûsuf'un Bişr b. Velîd ve birçok talebesi tarafından rivayet edilen *el-Emâlî'si* gelmektedir. Ebû Yûsuf'un *İhtilâfü Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ'sı* ile Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî için telif ettiği belirtilen *el-Cevâmî'* (*el-Câmî'*, *Câmî'u'l-Berâmike*) gibi eserleri ve Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü'nin *el-Mücerred* ile *el-Emâlî'si* de bu sınıfa dahil edilebilir. 3. Hanefî mezhebinin üçüncü tabakasına mensup fakihler tarafından, Ebû Hanîfe ve talebelerine ait olup Şeybânî'nin telif ettiği başlıca metinlerde yer almamış görüşleri bir araya getirmek amacıyla kaleme alınan eserler. "Nevâdir" başlığını taşıyan bu eserler, "Nevâdirü Muallâ" ve "Nevâdirü İbn Semâa" gibi söz konusu görüşleri bir araya getiren kişilere izâfe edilmektedir. Kâtib Çelebi bunların sayısını dokuz olarak vermektedirse de kaynaklarda yapılan iktibaslardan bu türden başka eserlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Muallâ b. Mansûr er-Râzî'nin *en-Nevâdir'i*, muhtemelen Ebû Yûsuf ve Şeybânî'nin talebelerinin kaleme aldığı nâdirü'r-rivâye metinlerinden günümüze ulaşan tek eserdir. Fıkıh bablarının klasik sıralamasından farklı bir tertibe sahip eserin esas muhtevası Muallâ'nın Ebû Yûsuf'tan rivayet ettiği görüşlerden oluşmaktadır. Kitapta Muallâ, Şeybânî'ye bazan ve Ebû Yûsuf'un görüşleriyle bağlantılı şekilde yer vermektedir. Ebû Yûsuf'un görüşleri büyük ölçüde Muallâ'nın hocasına sorduğu soruların cevapları olarak zikredilmektedir (bk. MUALLÂ b. MANSÛR). İbn

Semâa'nın *en-Nevâdir'i* onun Ebû Yûsuf ve Şeybânî'den aldığı bazı rivayetleri ihtiva etmektedir. Ebû'l-Fazl Dâvûd b. Rüşeyd el-Hârizmî'nin *en-Nevâdir'i* hem Şeybânî'nin hem Hafs b. Gıyâs'ın bazı görüşlerini bir araya getirmiştir. Hasan b. Ziyâd'ın görüşlerini rivayet etmekle şöhret bulan İbnü's-Selcî *en-Nevâdir'i*nde ağırlıklı olarak hocasının görüşlerine yer vermiştir. Ebû Süleyman el-Cûzcânî'nin *Nevâdirü'l-fetâvâ'sı* Şeybânî'nin, Ali b. Ca'd'ın *en-Nevâdir'i* ise Ebû Yûsuf'un bazı görüşlerini bir araya getirmektedir. Ayrıca Hişâm b. Ubeydullah er-Râzî, İsmâ b. Yûsuf el-Belhî, İbrâhim b. Rüstem el-Mervezî, İsmâ b. Ebân ve Bişr b. Velîd el-Kindî'nin nevâdirler kaleme aldığı kaydedilmektedir. Bu eserlerden yapılan nakiller özellikle Serahsî'nin *el-Mebsû'tu*, Burhâneddin İbn Mâze'nin *el-Muhtâ'ül-Burhânî'si* gibi hacimli fıkıh koleksiyonlarında geniş yer almaktadır. 4. Nevâdir müellifleriyle aynı dönemde yaşayan bazı fakihlerin Ebû Hanîfe'nin talebelerinden aktardıkları, fakat müstakil bir metin haline getirip getirmedikleri bilinmeyen rivayetler. Bişr b. Muallâ, Muhammed b. Ebû Recâ el-Horasânî, Hasan b. Mâlik, Amr b. Mehr b. Mehr b. Muheyir gibi fakihlerin Hanefî literatürünün çeşitli eserlerinde görülen rivayetleri bu sınıfa dahil edilebilir.

Ayrıca gerek nevâdir müelliflerinin gerekse onlarla aynı tabakaya mensup diğer Hanefî müelliflerinin nâdirü'r-rivâyeyi bir araya getirme amacını taşımayan eserlerinde bu sınıfa girebilecek kayıtların bulunduğu anlaşılmaktadır. İbnü's-Selcî'nin *Şerhu İhtilâfi Züfer ve Ya'kûb'u* ve Hişâm b. Ubeydullah'ın *Şilâtü'l-eser*'inin yanı sıra Ebû İshak İsmâil b. Saîd eş-Şâlençî'nin *Kitâbü'l-Beyân*'ında, İshak b. Behlûl et-Tenûhî el-Enbârî'nin *el-Mütedâd*'ında, Ebû Ali er-Râzî'nin *Kitâbü's-Şalât*'ında, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî'nin *el-Emâlî'si*nde ve İsmâ b. Ebân'ın eserlerinde nâdirü'r-rivâyeye girecek bilgilerin bulunduğu görülmektedir.

Özellikle Hanefî mezhebinin üçüncü tabakasına dahil müelliflerin Ebû Hanîfe'nin ve talebelerinin fikhî görüşlerinin yanı sıra onların fikhî görüş ve yaklaşımlarını temsil veya ima edebilecek birtakım kayıtları da bir araya getirmeye çalışmaları, nâdirü'r-rivâyenin zâhirü'r-rivâye metinlerine nisbetle çok daha çeşitli bilgiler ihtiva etmesine yol açmıştır. Nitekim Ebû Hanîfe'nin halkasına mensup fakihlerle talebeleri arasında geçen olaylar, söz konusu fakihlerin rücu ettikleri görüşler, ibadet ha-

NÂDİRÜ'r-RİVÂYE

yatları, diyalogları, tartışmaları, tavrı ve davranışları, kadı olarak verdikleri hükümler ve bazı mahkeme kararları hakkındaki kanaatleri gibi bilgiler nâdirü'r-rivâyeye eserlerinde yer almıştır.

IV. (X.) yüzyılda geçmiş mezhep birikimini kuşatmayı hedefleyen eserlerin kaleme alınması, Hanefî mezhebinde nâdirü'r-rivâyenin tesbit ve değerlendirilmesi açısından belirleyici bir rol oynamıştır. Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin, zaman zaman daha geç dönemlerde telif edilmiş çalışmalarına başvursa da ağırlıklı olarak nevâdir müelliflerinin metin ve rivayetlerini esas aldığı 'Uyûnü'l-mesâ'il adlı eseri bu dönemdeki nâdirü'r-rivâyeye ile ilgili en önemli çalışma kabul edilebilir (nşr. Seyyid Muhammed Mühennâ, Beyrut 1998). Aynı devirde kaleme alınan ve nâdirü'r-rivâyeye kaynaklarını çoğun biçimde kullandığı ifade edilen Hâkîm eş-Şehîd'in *el-Müntekâ'sı* da burada zikredilmelidir (bk. HÂKİM eş-ŞEHİD). V. (XI.) yüzyılda Halvânî ve talebelerinin zâhirü'r-rivâyeye gibi nâdirü'r-rivâyeyi de kapsayan şerh çalışmaları bir yandan II (VIII) ve III. (IX.) asırda yazılan nâdirü'r-rivâyeye metinlerinin giderek daha az kullanılmasına sebep olmuş, öte yandan nâdirü'r-rivâyeye kapsamındaki mâlûmatın nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususunda zamanla bütün Hanefî çevrelerce esas kabul edilmiştir. İbnü'l-Hümâm, bu metinlerin artık mütedâvil olmayıp yaygın biçimde kullanılmadıkları için herhangi bir nevâdir nüshası elde edilmesi halinde onu Ebü Yûsuf ve Şeybânî'ye nisbet etmenin doğru olmayacağını, *el-Mebsû't* ve *el-Hidâye* gibi kaynaklarda nevâdir kitaplarından yapılan nakillere itimadın ise bu eserlerin bizat kendilerine itimat anlamına geldiğini söyler.

Nevâdir literatürü Hanefî mezhebinde ayrı bir tür oluşturacak kadar geniş bir yer tutarken diğer mezheplerin âlimlerinin de benzer eserler kaleme aldığı görülmektedir. İbn Ebü Zeyd el-Kayrevânî, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene min ğayrihâ mine'l-ümmehât* adlı eserinde (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Beyrut 1999) Mâlikî mezhebinin "ümmehât" adı verilen kaynaklarının dışında kalan İmam Mâlik ve öğrencilerine ait görüşleri bir araya getirmiştir. Şâfiîler'den Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed er-Rûyânî'nin muhtemelen az rastlanır meseleleri ele aldığı *Nevâdirü'l-aḥkâm* ve Hanbelîler'den Ebü Zekeriyâ (Ebü Bekir) İbnü's-Sayrafi'nin *Nevâdirü'l-mezheb* adlı çalışmalarının bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1980, s. 31; Muallâ b. Mansûr, *Nevâdiru Mu'allâ b. Mansûr*, İÜ Ktp., Nâdir Eserler, nr. A-4352, tür.yer.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 257, 258; Sehmî, *Târîhu Cürçân* (nşr. Muhammed Abdülmu'îd Han), Beyrut 1407/1987, s. 141; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Aḥbâru Ebî Hanîfe ve aşâbih*, Beyrut 1976, s. 154-157; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, V, 342; VI, 367; VII, 315, 317; Serahsî, *el-Mebsû't*, I-XXX, tür.yer.; Nevevî, *el-Mecmû'â*, VI, 298; Şemseddin İbn Müflih, *Kitâbü'l-Furû'â* (nşr. Abdüsettâr Ahmed Ferrâc), Beyrut 1405/1985, II, 56, 184, 665; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍîyye*, I, 277; II, 186, 234-235; III, 174, 569; IV, 95; ayrıca bk. tür.yer.; *Bezzâzî, Menâkıbü Ebî Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, II, tür.yer.; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-kadîr* (Kahire), V, 456-457; İbn Kutluboğa, *Tâcüt-terâcim fi ṭabakâti'l-Hanefiyye* (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1992, s. 243, 317; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1376/1957, VI, 130; VII, 73; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 262-263; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'lâmî'l-ahyâr min fuḥahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muḥtâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 630, tür.yer.; Temimî, *et-Ṭabakâtü's-seniyye*, I-IV, tür.yer.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 581, 911; II, 1031, 1281-1283, 1851, 1980-1981; Muhammed Ahmed ed-Desûkî, *el-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî ve eserühü fi'l-fikḥi'l-İslâmî*, Katar 1987, s. 174-176; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr* (Kahire), I, 69-70; *İzâhu'l-meknûn*, II, 426, 681; M. Zâhid Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî fi sireti'l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdî*, Humus 1388/1968, s. 39, 41; a.mlf., *Buluĝu'l-emânî*, Humus 1969, s. 82; Ali Ahmed en-Nedvî, *el-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî: Nâbigatü'l-fikḥi'l-İslâmî*, Dimaşk 1994, s. 146-149; Eyyûp Saïd Kaya, *Hanefî Mezhebinde Nevâzil Literatürünün Doĝuşu ve Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin Kitabu'n-Nevâzil'i* (yüksek lisans tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26-32; a.mlf., *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fikḥi İstidlâl* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 138-141.

EYYÜP SAİD KAYA

NADLE b. UBEYD

(bk. EBÜ BERZE).

NADR b. HÂRİS

(النضر بن الحارث)

en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame
b. Kelede el-Kureşî
(ö. 2/624)

Hız. Peygamber'in
en azılı düşmanlarından biri.

Kureyş'in zenginlerinden olup ticaret için Hîre'ye ve İran'a giderdi. Bu seyahatleri sırasında Fars sanat ve kültürüyle ilgilenerek ud çalmayı ve şarkı söylemeyi öğrenmiş, oralardan Mekke'ye şarkıcı câriyeler getirmişti. Bazı araştırmacılar onu Sa-

kif kabilesine mensup Tâifli tabip Hâris b. Kelede'nin oğlu olarak gösterirlerse de bu doğru değildir (meselâ bk. Nâdiye Hüsnî Sakr, s. 76-77; *DİA*, XVI, 199).

Nadr b. Hâris, Mekke müşrikleri içinde İslâm'a karşı çıkanların başında geliyordu; sazını ve sözünü Hz. Peygamber'i ve onun dinini kötölemeye hasretmişti. Düşmanlıklarında Nadr b. Hâris gibi aşırı gidenler hakkında Kur'an-ı Kerim'de çeşitli telmihlere vardır. Müfessirlerin pek çoğu bazı âyetlerin nüzül sebeplerini onun faaliyetleriyle ilişkilendirir. Nadr b. Hâris aynı zamanda Kureyş'in en iyi hatiplerinden biriydi ve sık sık kabilesinin önüne çıkarak, "Hangimiz daha güzel konuşuyoruz? Ben mi, Muhammed mi?" diye sorardı. Müşriklerin Kur'an hakkında söyledikleri "esâtîrül-evvelîn" (öncekilerin masalları) sözü de ona aittir. "Âyetlerimiz onlara okunduğu zaman, 'İşittik işittik! İstesek biz de aynı söyleyebiliriz; bu sadece eskilerin masallarındır derlerdi" (el-Enfâl 8/31); "Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Öncekilerin masallarında der' der" (el-Mutaffifin 83/13) meâlindeki âyetler Nadr ile ilgili olarak indirilmiştir. Nadr b. Hâris'in kendi kabilesine sesleniş çok anlamlıdır ve onun Hz. Muhammed'in gerçek peygamber olduğunun farkına vardığını göstermektedir. "Ey Kureyşliler! Başınıza öyle bir iş açılmıştır ki artık siz onun üstesinden gelemezsiniz. Muhammed henüz gencecik bir delikanlı iken sözce en doğrunuz, emanetçe en emininiz idi ve en çok ondan razıydınız. Saçlarına ak düştüğü ve size bir misyonla geldiği zaman ona sihirbaz dediniz. Hayır o sihirbaz değildi; zira biz sihirbazların ne yaptıklarını biliriz. Ona kâhin dediniz. Hayır o kâhin değildi; zira onların sözlerindeki secileri biliriz. Ona şair dediniz. O şair değildir; çünkü biz şiiri ve o sanatın inceliklerini biliriz. Sonra ona mecnun dediniz. Hayır o mecnun değildi; çünkü biz mecnunları da biliriz. Onun ne karıştırması vardır ne de vesvesesi. Ey Kureyşliler, durumunuzu bir düşünün! Gerçekten başınıza büyük bir iş gelmiştir."

Hız. Peygamber'in ve onun misyonunun Kureyş toplumunda yapacağı değişim ve etkiyi tahmin eden Nadr b. Hâris, diğer Kureyşliler gibi çeşitli bahanelerle oyalanmadan âcil tedbirler alınması gerektiğine inanıyordu. Bu çerçevede Ukbe b. Ebü Muayt ile birlikte Resül-i Ekrem'in durumu hakkında bilgi edinmek ve ona fikrî planda karşı koyabilmek için yahudi âlimleriyle görüşmek üzere Yesrib'e (Medine) gittiler. Orada Hz. Peygamber'in durumunu, onun çok iddialı sözler söylediğini anlattılar ve sözlerinden bir kısmını aktardılar.